

ГРОШОВО-КРЕДИТНА, ІНВЕСТИЦІЙНА ТА ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА

УДК 336.711

Г. П. Бортніков

старший науковий співробітник

Г. О. Панасенко

старший науковий співробітник

Академія фінансового управління Міністерства фінансів України

ДОВГОСТРОКОВЕ РЕФІНАНСУВАННЯ БАНКІВ В УМОВАХ КРИЗИ

У статті розглянуто шляхи підвищення ефективності рефінансування банків України в умовах кризи за рахунок визначення оптимальних обсягів підтримки з боку НБУ; встановлення критеріїв життєздатності банків; закріплення умов і нормативів зростання кредитного портфеля; запровадження контролю за використанням коштів рефінансування; передбачення стимулів для кредитування реального сектору. Додатковими ефектами зазначених дій є покращення ресурсної бази банків, збільшення її строкості.

Ключові слова: підтримка ліквідності банків, рефінансування банків, банківська криза, антикризові заходи.

I. Вступ

Потрясіння фінансової системи змусили центральні банки переглянути традиційні підходи до ролі кредитора останньої інстанції, який здійснює підтримку банків шляхом рефінансування. Внаслідок втрати клієнтської бази або погіршення її якості банки обмежують кредитування реального сектору, а це ще більше поглиблює фінансову кризу, погіршує перспективи розвитку для підприємств і обмежує споживання та заощадження домогосподарств, призводить до так званого кредитного ступору. Одним із ключових інструментів виходу з такого кризового стану має бути не тільки надання короткострокової підтримки ліквідності, але й довгострокового рефінансування прийнятних банків з метою подальшого кредитування ними реального сектору.

В українській науці дослідженню проблем рефінансування банків не приділяють суттєвої уваги. Його розглядають з позиції надання короткострокової підтримки ліквідності, рідше – як складову антикризових заходів. Зокрема, окремі аспекти рефінансування вивчають Г. Башнянін [1], В. Міщенко [2], С. Міщенко [3], О. Москвічова [4], М. Пуховкіна [5], Є. Шепель [6]. Вони роблять акцент на критеріях відбору банків, вимогах до застави, обсягах і ціні ресурсу. Проте в умовах загострення банківської кризи необхідним є вжиття нетрадиційних, надзвичайних заходів довгострокового рефінансування.

II. Постановка завдання

Метою статті є узагальнення політики центральних банків щодо довгострокового рефінансування банків в умовах системної кризи.

III. Результати

У міжнародній практиці визнання системної кризи регулятор і уряд супроводжують запровадження антикризових заходів, особливий режим регулювання та надання підтримки життєздатним банкам. Згідно зі стандартами Базеля-III, у період кризи регулятор має вживати заходи щодо стимулювання кредитної активності банків. Одним із популярних і успішно апробованих заходів є довгострокове рефінансування банків центральним банком.

Рефінансування – операції з надання банком кредитів у встановленому Національним банком порядку. У 2015 р. втратила чинність Постанова НБУ № 259 “Про затвердження Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України”. Замість неї діє Постанова від 17.09.2015 р. № 615 “Про затвердження Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи”, у якій передбачено надання рефінансування з максимальним строком до 90 днів. За необхідністю підтримки ліквідності банків на більш тривалий термін Національний банк України може прийняти рішення про здійснення рефінансування шляхом проведення тендерів строком до 360 днів. Основ-

ною метою рефінансування є регулювання ліквідності банків на виконання Національним банком функції кредитора останньої інстанції. До кризи 2008–2010 рр. надання довгострокових кредитів банкам не здійснювали. Як в Україні, так і в усьому світі вважали, що центральний банк не повинен рятувати слабкі банки. Після початку цієї кризи таке ставлення змінилося: ослабленим кризою банкам видавали довгострокові кредити (строком погашення більше одного року).

В Україні вже запроваджували надання стабілізаційних і стимулюючих кредитів із підтримки банків. У 2008–2009 рр. було прийнято відповідні постанови Правління НБУ, зокрема:

- “Про надання кредитів банкам у разі реальної загрози стабільності банківської системи, надання стабілізаційних кредитів, пролонгацію кредитів рефінансування банків” від 25.12.2008 р. № 459, від 09.02.2009 р. № 57, від 25.02.2009 р. № 88;
- “Про вдосконалення процедури підтримки ліквідності банків” № 262 від 30.04.2009 р.; передбачала можливість надання банкам, що розробили програми фінансового оздоровлення, кредиту строком до одного року та пролонгації кредитів;
- “Про додаткові заходи щодо забезпечення стабільності грошової одиниці України та банківської системи” від 06.08.2009 р. № 466; передбачали розширену підтримку ліквідності банків через звичайні механізми рефінансування й тих банків, що кредитували програми підготовки до чемпіонату Європи з футболу 2012 р. (далі – Євро-2012); окремими напрямками визначено підтримку ліквідності націоналізованих і системних банків, реструктуризацію заборгованості банків перед НБУ;
- “Про надання кредитів рефінансування ВАТ “Державний ощадний банк України” від 11.11.2009 р. № 662 та від 25.12.2009 р. № 771 строком користування до 30.11.2012 р. для фінансування заходів Євро-2012.

Згодом виявили численні факти зловживань з боку банків щодо використання рефінансування, про що було вказано в Листі НБУ № 18-211/3041-13704 від 20.07.2009 р. на адресу банків України.

Постановою Правління НБУ від 04.02.2010 р. № 47 було затверджено Положення про рефінансування банків і надання банкам кредитів із метою стимулювання кредитування економіки на період її виходу на докризові параметри. Зокрема, було визначено стабілізаційний кредит як рефінансування для підтримки ліквідності (на строк до одного року) та стимулюючий кредит (на строк до п'яти років) для відновлення кредитування вітчизняного виробника (товаровиробника), що має пріоритетне

значення для забезпечення виходу економіки України на докризові параметри. У всіх випадках передбачали особливі винятки або поступки для прийнятного забезпечення кредитів. Постанова Правління НБУ від 13.07.2010 р. № 327 “Про затвердження Положення про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України” скасувала дію Постанови № 47. У редакції Постанови № 327 у 2012 р. було визначено, що стабілізаційний кредит надають платоспроможному банку для підтримки ліквідності на строк до двох років, Національний банк має право приймати рішення про продовження строку користування стабілізаційним кредитом на строк до одного року, а загальний строк користування стабілізаційним кредитом з урахуванням усіх продовжень строку користування ним не може перевищувати п'яти років (у останній редакції Постанови від 18.11.2015 р. № 794). Умовою таких кредитів визначено, зокрема, зобов'язання банку щодо збільшення розміру регулятивного капіталу на суму, не меншу ніж 15% від суми стабілізаційного кредиту впродовж строку користування ним, і надання програми капіталізації банку, затвердженої його радою. Такі вимоги є дуже складними для банків в умовах системної кризи, коли їх інвестиційна привабливість падає, а здатність власників підтримувати банк інвестиціями також послаблюється через падіння прибутковості бізнесу. Тому доречно, коли антициклічне регулювання капіталізації в усіх розвинутих країнах передбачає зменшення буферу капіталу.

Разом з тим, Національний банк не визнає системну кризу в банківському секторі, а навпаки – посилює вимоги до банків щодо капіталізації та формування резервів під кредитні ризики. Поряд з цим ціна ресурсу рефінансування для банків є дуже високою порівняно з інфляцією та строком повернення, що не дає змоги заміщувати втрату ресурсної бази й таким чином обмежує потенціал кредитування банками реального сектору.

На рис. 1 спостерігаємо явну стагнацію кредитного портфеля у валюті та падіння кредитного портфеля в гривні.

По суті виникає ситуація кредитного затору, вихід з якого неможливий без розумного втручання держави, щоб подолати “провали ринку”. Під час кризи 2008–2010 рр. низка українських банків отримала довгострокові кредити від НБУ (зокрема стабілізаційні позики), але фактично це не було рефінансуванням для відновлення кредитування, оскільки, як правило, кредити надавали для оздоровлення банків і передбачали встановлення “кредитної стелі”.

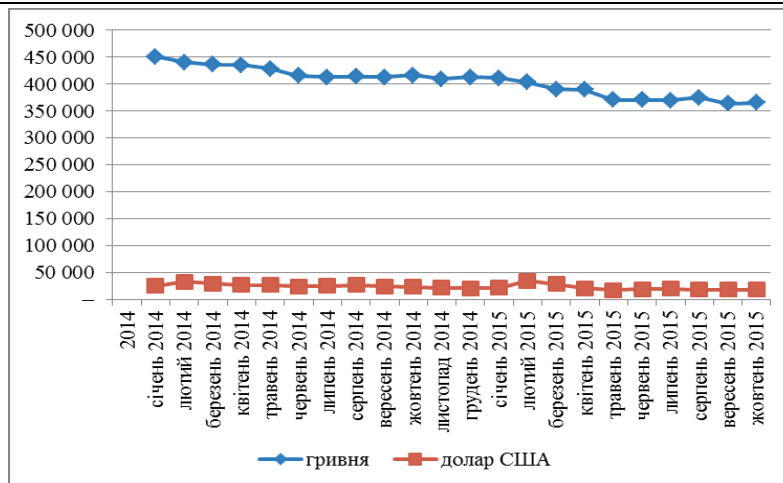

Рис. 1. Динаміка кредитів нефінансовим корпораціям в Україні в номіналі двох основних валют (млн грн/дол)
Джерело: розраховано за даними Грошово-кредитної та фінансової статистики Національного банку України

За даними річних звітів багатьох великих банків за 2014 р., у їх балансах враховували (крім короткострокових кредитів) довгострокову заборгованість перед НБУ.

- Укрексімбанк отримав кредити в 2009–2010 рр. на суму 4,4 млрд грн строком погашення в листопаді 2015 р. – січні 2016 р.;
- Ощадбанк мав залишок боргу за кредитами НБУ в сумі 19,6 млрд грн за ставками 14–19,5% і погашенням у березні 2015 р. – листопаді 2015 р. (у вересні 2015 р. банк погасив 3 млрд боргу перед НБУ);
- Укргазбанк отримав довгострокові кредити на суму 2,6 млрд грн терміном погашення в 2016 р. (збережена чинна на той момент облікова ставка);
- Приватбанк мав на 01.06.2015 р. борг 28 млрд грн (аудиторський звіт банку станом на 01.07.2015 р.) з погашенням у грудні 2016 р. – квітні 2017 р.;
- банк “Фінанси та кредит” мав довгострокові кредити на суму 3,9 млрд грн;
- Надра Банк отримав у 2008 р. 7,1 млрд грн кредитів, що було пролонговано в 2011–2013 рр. з терміном повного погашення в 2016 р.

Як бачимо, інформацію про такі кредити аудиторі розкривали з різною мірою повноти, що ускладнює аналіз і порівняння. Наприклад,

річний звіт АТ “Дельта-банк” за 2014 р. взагалі не розкриває суми, строки, ставки й забезпечення щодо кредитів рефінансування НБУ.

Станом на 01.08.2015 р. на банки з обсягами залучення більше 1 млрд грн припадало 65% всіх коштів рефінансування. Отримання кредитів НБУ не призводить до погашення кредитування реального сектору економіки, оскільки в активах зазначених банків зростають кредити окремим великим (державним) корпораціям і бізнес-групам, а також на вкладення в ОВДП. Вибірка банків із залишком коштів НБУ більше 100 млн грн включає чотири державні банки (Укрексімбанк, Ощадбанк, Укргазбанк і Родовід) із загальною сумою боргу 30 млрд грн, чотири неплатоспроможні банки на загальну суму 24 млрд грн та інші банки.

Наші розрахунки свідчать, що співвідношення обсягів рефінансування банків і кредитів підприємствам в Україні напередодні першої кризи було менше ніж 0%, а під час кризи зросло до 22%; під час другої кризи цей показник становив 15–17%, але причини цього не в зменшенні рефінансування банків, а в значній девальвації гривні, оскільки суттєва частина кредитного портфеля є в доларовому еквіваленті, а рефінансування банкам надають у гривні.

Таблиця 1

Масштаби довгострокового рефінансування банків центральними банками, %

Програма	Країна	Сума – відсоток від ВВП, 31.12.2014	
		Використана	Доступна
FGS	Угорщина	4	6
FLS	Великобританія	3	–
LSP	Японія	3	–
TLTRO	Зона євро	1	5

Джерело: центральні банки відповідних країн.

У грудні 2007 р. ЄЦБ, Банк Англії та інші провідні центральні банки світу оголосили про вжиття заходів, спрямованих на подолання тиску на ринки короткострокового фінансування. ЄЦБ і Банк Англії змінили по-

рядок проведення довгострокових реоперацій шляхом їх продовження до шести й трьох місяців відповідно та розширення переліку прийнятного “високоякісного забезпечення”. Це було зумовлено тим, що

кредитна активність банків є слабкою: повільно зростає кредитування нефінансового приватного сектора та скорочується споживче кредитування. Це пов'язано з падінням попиту на кредити, оскільки домогосподарства й компанії намагаються знизити свій борговий тягар, а також з більш жорсткими умовами банківського кредитування. Банки дуже вимогливі у своєму оцінюванні нових кредитних заявок, враховуючи ризики, які їх спіткають у разі фінансування компаній і необхідності підтримки достатніх резервів капіталу. Крім того, банки в зоні євро наразі зазнають втрати за проблемними кредитами в результаті кризи, що обмежує потенціал видачі нових кредитів. Зазвичай центральний банк націлений на надання підтримки ліквідності на ринку. Під час кризи цей підхід є недостатнім, щоб відновити стабільність. Необхідно запровадити нові засоби фінансування, а також розширити існуючі форми рефінансування щодо стану контрагентів і діапазону активів, прийнятих як заставу.

Зокрема, ЄЦБ проголосив за мету Програми цільового довгострокового рефінансування покращення умов фінансування грошового ринку для передачі ресурсів у реальний сектор економіки для підтримки банківського кредитування і домогосподарств, і підприємств. Програмою було передбачено позики банкам на суму до 7% від кредитного портфеля приватного сектору (не призначено для кредитів населенню на купівлю житла), на 30.04.2014 р. – ставка 0,15% річних, у січні 2015 р. ставку тимчасово знижено до 0,05% для нових вибірок ресурсу банками. У липні 2014 р. ЄЦБ вніс уточнення в програму: банк може позичати додаткові суми залежно від динаміки кредитної активності – у плані перевищення встановленого еталону для конкретного банку. Додаткове фінансування обмежено трьохкратним розміром нетто-кредитування, починаючи з 30.04.2014 р.

Євросистема проводить операції цільового довгострокового рефінансування (LTRO) згідно з рішенням Європейського центрального банку ECB/2014/34 від 29.07.2014 р. [8]. Ліміт запозичення встановлюють кожному банку на основі суми прийнятих кредитів і чистого кредитування¹ в зоні євро нефінансовим корпораціям і домогосподарствам, зокрема кредити населенню для купівлі житла. Прийнятне чисте кредитування (або нетто-кредитування – англ. net lending) означає загальну суму кредитування в формі прийнятих кредитів за мінусом погашення суми боргу за прийнятними кре-

дитами впродовж встановленого періоду. Нетто-кредитування (NL) розраховували за календарний місяць за такою формулою (середня величина для банку-контрагента за період з травня 2013 по квітень 2014 рр.):

$$\overline{NL} = \frac{1}{12} (NL_{May2013} + NL_{June2013} + \dots + NL_{April2013}).$$

При цьому для банків-позичальників на період з березня 2015 по червень 2016 рр. встановлюють еталонне значення для участі в програмі TLTRO. Якщо $\overline{NL} \geq 0$ (тобто банк має додатне або нульове значення нетто-кредитування за 12 місяців на 30.04.2014 р.), тоді еталонне значення (яке має підтримувати банк) дорівнює 0. Якщо $\overline{NL} \leq 0$ (тобто банк має від'ємне значення нетто-кредитування за 12 місяців на 30.04.2014 р.), тоді еталонне значення BE_k розраховують за формулою:

$$BE_k = \overline{NL} \times n_k,$$

де n_k розраховують як кількість місяців за такою матрицею.

Еталоном для кожного місяця розміщення ресурсу TLTRO буде середньомісячна сума нетто-кредитування за 12 місяців на 30.04.2014 р. помножена на кількість місяців, що минули між 30.04.2014 р. і кінцем місяця послання вибірки. Банки, що запозичили кошти за програмою, але з нетто-кредитуванням у період між 01.05.2014 р. і 30.04.2016 р. на суму, нижчу за еталонну, будуть зобов'язані повернути залучені ресурси у вересні 2016 р. Банки мають звітувати національному центральному банку в країні ЄС для розрахунку суми обов'язкового дострокового погашення 17.08.2016 р. (звітний період 01.05.2014 р. – 30.05.2016 р.), а 31.08.2016 р. відповідний центральний банк повідомить банки про обов'язкові дострокові погашення (у вересні 2016 р. за першою програмою TLTRO та грудня 2016 р. – за другою програмою), планове погашення встановлено на 26.09.2018 р. У вересні та грудні 2014 р. було проведено перші дві операції на 82,6 млрд євро й 129,8 млрд євро. Погашення передбачено у вересні 2018 р. Щоквартально, з березня 2015 по червень 2016 рр., банки-контрагенти матимуть право займати в трикратному розмірі свого чистого кредитування протягом певного періоду перевищення зазначеного орієнтира. Тим контрагентам, яким не вдалося виконати свої орієнтири за обсягами кредитування реального сектору економіки, необхідно буде погасити частину боргу або всю суму запозичень у вересні 2016 р., у той самий час контрагенти мають право добровільно погашати борг достроково, починаючи з 24 місяця після кожної операції (чисте кредитування за період – валова сума ви-

¹ Детальні визначення наведено в документі ЄЦБ "Targeted longer-term refinancing operations: updated guidelines for completing the reporting template".

даних кредитів мінус погашення). Операції трирічного довгострокового рефінансування ЄЦБ на 01.04.2015 р. охопили 523 банки, чиста ін'єкція ліквідності становила 210 млрд євро, за кредитом 530 млрд євро було профінансовано 800 банків, чиста ін'єкція – 314 млрд євро, станом на 30.04.2014 р. погашення кредитів становило 535 млрд євро, або 54% загального запозичення [9].

Аналогічні програми реалізовані в Данії (кредитні трирічні лінії Національного банку Данії, загальна сума 74 млрд дат. крон, що дорівнює 35% ВВП країни, на початку 2014 р. непогашена сума боргу становила 9,6 млрд крон), Великобританії (схема фінансування для кредитування починалася з траншу 43,6 млрд ф.ст. 03.04.2012 р., непогашена сума на початку 2014 р. становила 41,9 млрд ф.ст.) [7], Угорщини (дворічні кредити від центрального банку Угорщини, проведено 13 тендерів, розміщено 428 млн євро у форингах) [10]. Як стимули для раці-

онального використання ресурсів центральні банки передбачили штрафні процентні ставки в разі зниження обсягів кредитування.

Регулярні операції на відкритому ринку Євросистеми складаються з тижневих операцій підтримки ліквідності в євро (основні операції з рефінансування, або MRO), а також операції тримісячної підтримки ліквідності в євро (довгострокові операції з рефінансування, або LTRO). MRO призначені для регулювання короткострокових процентних ставок, щоб управляти ситуацією з ліквідністю й подавати сигнал для грошово-кредитної політики в зоні євро, у той час як LTRO забезпечують додаткове довгострокове рефінансування для фінансового сектору. Нижче наведено дані про обсяги операцій.

Наприклад, операція LTRO, намічена на 16.12.2015 р., передбачає дату погашення 26.09.2018 р., фіксовану ставку 0,05% річних.

Таблиця 2

Виділені суми ЄЦБ для рефінансування банків станом на 10.12.2015 р.

Тип	Дата надання	Дата погашення	Кількість днів	Виділена сума, млрд євро
MRO	09.12.2015	16.12.2015	7	69,09
LTRO	16.12.2015	26.09.2018	1015	18,3
LTRO	26.11.2015	25.02.2016	91	21,78
LTRO	29.10.2015	28.01.2016	91	18,13
LTRO	01.10.2015	17.12.2015	77	11,84
LTRO	30.09.2015	26.09.2018	1092	15,55
LTRO	24.06.2015	26.09.2018	1190	73,79
LTRO	25.03.2015	26.09.2018	1281	97,85
LTRO	17.12.2014	26.09.2018	1379	129,84
LTRO	24.09.2014	26.09.2018	1463	82,6

Джерело: <https://www.ecb.europa.eu/mopo/implement/omo/html/index.en.html>.

Аналіз ефекту запровадження програми довгострокового рефінансування в країнах Європи, проведений ЕВА у 2014 р. [7], показав, що 71% опитуваних центральних банків (10 країн – членів зони євро, а також Норвегії, Швеції, Великобританії та Чехії) відзначають ефект у вигляді приросту кредитування реального сектору економіки, а також 79% – ефекту у вигляді заміщення ринкових ресурсів і зниження вартості фінансування. У Данії центральний банк визнає, що кошти були спрямовані деякими банками на заміщення ринкового фондування. В Угорщині рефінансування сприяло зростанню кредитування, а також збільшенню вкладень у ліквідні цінні папери, що створило міцнішу систему захисту банків від шоків ліквідності. Кредитна програма FLS у Британії допомогла банкам зупинити падіння кредитної активності, замістити ринкове фінансування, а деяким банкам – створити додаткові буфери ліквідності, зокрема шляхом інвестування в суверенні облігації. Виявлено випадки, коли банки використовували кошти для підтримки міжбанківських операцій, хеджування активів у валюті фінансування, а також поодинокі випадки використання ресурсу для забез-

печення стратегії carry trade (реалізації вигоди від різниці процентних ставок у різних валютах).

IV. Висновки

Україні вкрай необхідно реалізувати національну програму довгострокового рефінансування на таких засадах:

- 1) визначити оптимальні обсяги рефінансування, виходячи з оптимального співвідношення розміру ВВП і кредитного портфеля;
- 2) встановити чіткі критерії життєздатності банків, передбачити інструменти попередження корупційного ризику в розподілі коштів;
- 3) закріпити чіткі умови до банків і критерії зростання кредитного портфеля;
- 4) запровадити контроль за використанням коштів рефінансування та запобігти кредитуванню пов'язаних із власниками банків нежиттєздатних підприємств;
- 5) передбачити економічні стимули для кредитування реального сектору.

Програми довгострокового рефінансування мають бути розроблені центральним банком і активуватися під час системної кризи.

Список використаної літератури

1. Башнянин Г. Рефінансування банків в посткризовий період / Г. Башнянин // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.12. – С. 173–177.
2. Міщенко В. Шляхи подолання фінансово-економічної кризи в Україні / В. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 2. – С. 3–7.
3. Міщенко С. В. Проблеми забезпечення ліквідності банків на основі використання механізмів рефінансування / С. В. Міщенко // Фінанси України. – 2009. – № 7. – С. 75–88.
4. Москвічова О. С. Рефінансування як одна із форм державного регулювання ринку кредитних послуг / О. С. Москвічова // Наукові записки. Серія “Економіка”. – 2013. – Випуск 23. – С. 310–314.
5. Пуховкіна М. Ф. Еволюція політики рефінансування в Україні / М. Ф. Пуховкіна // Фінанси, облік і аудит. – 2010. – № 10. – С. 146–153.
6. Шепель Є. В. Глобальні та національні проблеми економіки / Є. В. Шепель. – 2015. – Випуск 7. – С. 772–777.
7. Report on the use and benefits from central banks' funding support measures. – 2014. – European Banking Authority [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.eba.europa.eu>.
8. Targeted longer-term refinancing operations: updated modalities. 29 July 2014. – European Banking Authority [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.eba.europa.eu>.
9. The Funding for Growth Scheme. The first 18 months. – 2014. – Magyar Nemzeti Bank [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.mnb.hu/>.
10. Targeted longer-term refinancing operations. – Guidelines for completing the reporting template. – European Central Bank. [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.ecb.europa.eu>.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2015.

Бортников Г. П., Панасенко А. А. Долгосрочное рефинансирование банков в условиях кризиса

В статье рассмотрены пути повышения эффективности рефинансирования банков в Украине в условиях кризиса за счет определения оптимальных объемов поддержки со стороны НБУ; установления критериев жизнеспособности банков; закрепления условий и нормативов роста кредитного портфеля; введения контроля за использованием средств рефинансирования; внедрения стимулов для кредитования реального сектора. Дополнительными эффектами указанных действий является увеличение срочности ресурсной базы банков.

Ключевые слова: поддержка ликвидности банков, рефинансирование банков, банковский кризис, антикризисные меры.

Bortnikov G., Panasenko A. Long-Term Refinancing Bank in a Crisis

Provision of liquidity support for banks in the form of central bank long-term refinancing is an effective tool of anti-crisis programs in global practice. For instance, these resources are provided in the EU at very low fixed or floating rates that are attractive for banks compared with interbank funding. The main purpose of these programs is to encourage banks to restore lending to real sector of domestic economy. Programs of long-term refinancing in EU region helped banks to stop decline of lending activity, partially replace market financing, and for some banks - to create additional buffers of liquidity, including by investment in sovereign bonds. In terms of systemic crisis falling demand for credit as households and companies are trying to reduce their debt burden, and banks set stricter lending conditions, are very demanding in their assessments of new loan applications, given the risks that they observed in the case of financing companies and need support sufficient capital reserves. Banks suffer large losses on problem loans, it also limits the potential issuance of new loans. During the crisis, this approach is not sufficient to restore financial stability. Implementation of national program of long-term refinancing for Ukraine is crucial and should be done on the following principles: determine the optimal amount of refinancing based on the target ratio of GDP and loan portfolio in banking sector; establish clear criteria for recognition banks viability, provide tools to prevent corruption risk in the distribution of funds; set up clear conditions and criteria for banks regarding loan portfolio growth; establish control over the use of refinancing lending and prevent the owners of banks from lending to related non-viable companies; provide economic incentives for lending to the real sector. Additional effects of these actions is to improve the banks' resource base, increasing its maturity.

Key words: liquidity support banks, refinancing of banks, banking crisis, anti-crisis measures.